

VERTĖ DANUTĖ SIRIJOS GIRAITĖ,
„METŲ VERTĖJO KRĖSLŲ“ LAUREATĖ

J A A N K R O S S

LYNO AKROBATAS

TARP TRIJŲ MARŲ

baltos lankos

Jaan Kross

Lyno akrobatas

Tarp trijų marų
Baltazaro Rusovo istorija

romanai

Iš estų kalbos vertė Danutė Sirijos Giraitė

baltos lankos

Pirmas skyrius,

*kuriame pasakojama, kaip viename mieste nutinka visokiausi
stebuklai, o toks berniūktis mano supratęs, kaip jie daromi, ir,
ko gero, jis klysta mažiau, nei ligi šiol buvo įprasta manyti.*

– Garbūs amatininkai, miestelėnai ir prasčiokai! *Erneste hertn und fraun von der adell! Förarade och nådigaste borgare!* Skubėkite, skubėkite, skubėkite! Jūs pamatysite stebuklą, kokio dar gyvenime nesate regėję ir niekuomet gyvenime neišvysite!

Vaikinukas ar vaikėzas su apsipūkavusiu smakru, prakaituota nosimi ir šviesiomis išpūstomis akimis nuo suveltos galvos nusiplėšė skaisčiai raudoną skrybėlę, apjuostą paaukuotu kaspiniu. Tuo plačiu mostu jo apspuręs rankogalis nubraukė ir prakaito lašus nuo nosies, o raudona ir auksinė jo skrybėlė nubrėžė smagų lanką per visą dangaus mėlynę.

– *Ein ersam rad! Schöne fraun! Tichtig junkfer!*** Akmenkaliai ir kurpiai! Skubėkite, skubėkite, skubėkite!

Tiesą sakant, jau neberekėjo duslių trikalbių heroldo šūksnių ir skrybėlės mojavimų padangėn. Nes pro Didžiuosius pakrantės vartus Lynininkų kalvos pusėn plūstanti minia prisimerkusi kaip tik ir stebeilijo į giedrą pavasario dangų.

Pro Didžiuosius pakrantės vartus kartu su minia, pagautas nepaisančios orumo skubos, ėjo raudonskruostis rotušės

* Garbieji aukštuomenės ponai ir ponios! (vok. žemaičių). Kilmingieji ir maloningieji miestelėnai! (šved.).

** Gerbiami rotušės tarėjai! Gražiosios ponios! Stropiosios panelės! (vok. žemaičių).

tarėjas Fegezakas su perkarusia, bet šiandien vis dėlto iškaitusia žmona ir kiti rotušės tarėjai su savo poniomis, vaizbūnai bei prekijai, nuo alaus pilvoti meistrai ir strazdanoti pameistriai, pažvalėjusios miestelėnų dukterys ir jų orios motulės, miklios tarnaitės, rotušės kareiviai mėlynomis milinėmis ir pilkasermėgė darbo liaudis. Visi be perstojo žvilgčiojo aukštyn ir kaip įmanydami gražė galvas per kairįjį petį.

Toli dešinėje vora Liubeko jūreivių skubriai žengė prieplaukos tiltu, net lentos braškėjo. Nieko panašaus net jie anksčiau nebuvo matę. Kairėje Lynininkų kalva būriais kopė Kalamajos gyventojai, keldami didelius dulkių debesis.

Kas, prasispraudęs pro vartus ir perėjęs tiltą virš gynybinio griovio, buvo nutolęs jau tiek, kad viršum mūro regėjo pastutinių miesto namų stogus, galėjo matyti, kad visų palėpės sandėlių langinės buvo atlapotos ir pro angas į dangų stebeilijo apvalios akys. Vieno pirklio name trejetas pusbernių buvo išlindę pro angą ant suktuvo veleno ir vorele sėdėjo jį apsižergę lyg kaimo vaikėzai ant žirgu pasivertusios undinės. Jie spoksojo į orą ir tabalavo kojomis virš tuštumos, net praeiviams buvo baisu į juos žiūrėti. Netgi ant Raupų namo mūro, apjuosto grioviu ir tvora, buvo sulipę smalsuoliai: nuo jo į dangų žvelgė nusėti violetinėm dėmėm benosiai sergantieji piktlige.

– *Ernveste ritter und frawn!** Ir miestan atkakę muzikai su bobomis! Skubėkite, skubėkite, skubė...

Čia šauklys pajuto, jog kažkas tampo jam skverną. Plačiu mostu užsimaukšlinęs savo raudoną skrybėlę žvilgtelėjo atgal. Šalia tuščios varvelio statinės, ant kurios buvo užsilipęs, stovėjo dešimties ar dvylikos metų berniukas ir timpčiojo jį už skverno.

* Garbieji riteriai ir ponios! (vok. žemaičių).

- Ko nori, Palai?
- Aš eisiu pažiūrėti, kaip jie tat daro!
- Žiūrėk iš čia, na!
- Čia nesuprasi.
- Iš kurgi tu žiūrėsi?
- Iš bokšto.
- Liaukis! Jie gi tenai neleis!

Tačiau berniūkštis jau dingo šaukliui iš akių, ištirpęs žmonių kamšatyje.

Nors ligi vartų prieš srautą jis nusigavo itin spėriai. Negalima teigti, kad skindamasis kelią minioje jis būtų buvęs ypač guvus ar miklus. Tiesa, vis turėdavo šastelėti vieniems iš panosės (*Fuu, du kleener deyje!*..) ir kuo labiau susitraukęs šmėsčiojo tarp kitų (*Kur tu, kipšiuk, brukiesi!*..), tačiau vis dėlto judėjo veikiau nerangiai nei vikriai. Mat ir sudėjimo buvo veikiau kresno nei laibo. Jo platūs pečiai po nekrentančiu į akis žvirblio spalvos žiponėliu buvo kiek pakumpe, o dulsvai gelsvas kuodas ant apvalios galvos, nors ir dažnai šukuojamas, atrodė kaip velėningas, nerūpestingai nupjautas rugių kuokštas. Apvalios akys buvo pilkos, tokios pilkos kaip miesto mūras dieną, panašią į šiandieną, kai dangus jam suteikė truputį mėlio, ir tų akių žvilgsnis buvo gyvas, bet kartu ir savaip įdėmus.

– Aš pažiūrėsiu, kas ten darosi, – murmėjo jis, sprausdamasis pro vartų sąramą, kur einančios minios žingsniai aidėjo daug garsiau. – Aš pažiūrėsiu...

Ten buvo jau kur kas erdviau, net tiek, kad einantis sargybą ir piktas rotušės kareivis tiesiai prieš kabančio ant mūro Nukryžiuotojo akis trinktelėjo jam alebardos kotu per blauzdą.

- Kur tu lendi, *sacrament!*

Palas nusišypsojo labiau išsiblaškęs nei įskaudintas ir burbtelėjo:

– Aš tik pažiūrėsiu... – Ir smuko dešinėn, į Plačiosios gatvės aklakelį palei mūrą.

Čia jam priešais skubėjo tik pavieniai suvėlinę miestelėnai. Tiesą sakant, jis būtų turėjęs juos visus sveikinti, bet vidaus taisyklių reikalavimo rimtai laikėsi tik triviumo^{*} mokyklos parengiamojoje klasėje. Padorus kvartanas^{**}, kaip jisai, sveikino gatvėje tik ponus tarėjus ir dvasiškius. Atgavęs savo orumą po alebardos smogtelėjimo, jis linksmai skubėdamas pasuko už kampo ir pakėlė akis į dviejų šimtų penkiasdešimties uolekčių aukštį, kur žvilgėjo paaukuotas Olevistės gaidys, nuo ten šiandien kaip sidabrinė gija nusileidęs už miesto mūro tįsojo stebuklingas oro juokdarių lynas, apie kurį kalbėjo visi.

Užvertęs galvą Palas skubėjo toliau. Tačiau prie pravirų Arklių malūno vartų sustojo, – iš čia kaip tik gerai matyti bažnyčios bokštas. Ten ilgėliau sustojęs rijo akimis baisų bokšto šalmo aukštį. Bet staiga nuleido žvilgsnį. Jo sąmonėn įsmilko nuostabūs kvapai nuo malūno vartų. Išilgai grublėto užvarčio grindinio iš malūno liejosi šiltas sodrus šviežio arklių mėšlo dvelksmas, lygiai toks, kaip iš tėvo arklidės Kalamajos pakrantėje. Ir mažumėlę aukščiau pro vartus sklido ką tik sumaltų kviečių kvapas. Toks pat stiprus kaip bočelio svirne, ten toli už Kurglos upės...

* Iš lot. *trivium* – trijų kelių sankryža, viduramžių pasaulietinių mokyklų ir universitetų trijų disciplinų kursas. Sudarė trys humanitariniai mokslai: gramatika, retorika ir dialektika (čia ir toliau – vert. past.).

** Ketvirtokas (lot.).

Kai Palas vėl pakėlė akis, išvydo artėjančius žmones ir atgijęs krūptelėjo. Po dešinei ir po kairei lydimas kumptelėjusių tarnų su knygomis po pažastim, žvaliu žingsniu kulniavo ne kas kitas kaip pats superintendentas Bokas! Palas įsakė savo sprandai pasirengt nusilenkti ir mintyse surikiavo nemaža lotyniškų frazių, atsiduodančių žvakių vašku: *Salve, pater reverendissime*, tačiau ties *reverendissime* jo mintis iš baimės užsikirto, nes *dominuso* Boko dešinėje atpažino tarną – joks čia tarnas, o pats ponas Frolinkas, ponas Bartolomėjus Frolinkas, pravarde *Panis Quotidianus*^{*}, – tasai, kuris prieš valandą visoms klasėms sušuko: „Žiūrėti juokdarių gali eiti tik *primarijai* ir *sekundarijai*. Kustodijai atsako, kad niekas neišsibėgiotų! Terciarai mokosi mintinai Augsburgio konfesijos“, nuo XVII iki XIX straipsnio, kvartanai išlinksniuoja *panis quotidianus*. Prie darbo, marš!“

Nors ir išsigandęs, Palas buvo bemaž ramus. Keistas įgeidis ginė jį atvira krūtine eiti prieš artėjančius ponus – didžiulė pagunda išmėginti: galbūt jie jo net nepastebės?! Antra, protingesnė, jėga tuo pat metu stūmė dešinèn, už pravirų malūno vartų. Iš tikrųjų jis jautėsi it prikaltas vietoje, kaip kartais nutinka sapne, kai į tave atrieda sunkios vyno statinės arba bažnyčioje ima griūti lubų skliautai. Čia antroji trauka pergalėjo pirmąją, ir Palas paskutinį mirksnį šmurkštelėjo vartų šešėlin. Jis priglaudė veidą prie pat šiurkščių lentinių sąvarų taip arti, kad nosin dvelktelėjo pilkos plyšių dulkės, ir įsiklausė. Trejeto

* Kasdienė duona (lot.).

** 1529 m. Melanchtonas sudarė Augsburgio konfesiją, kuri liuteronų bažnyčiose iki šiol yra laikoma svarbiausiu tikėjimą skelbiančiu dokumentu.

žingsniai artėjo ir jau kaipmat turėjo praėti, bet staiga sustojo kitapus vartų. Ponas Frolinkas tarė:

– Aš išties tikiu. Atėnėjas rašo, kad Kiziko mieste lyno šokėjai irgi iš savo bokštų...

Superintendentas jį nutraukė:

– Šiuolaikiniai lyno šokėjai yra kur kas prastesni už anti-kinius. Tačiau mūs bokštai yra daug aukštesni. Ar jūs manote, kad Kizike buvo tokių aukštų bokštų kaip štai tas?! Ne, ne. Aš kaip gyvas nepatikėsiu! Tai kone reikėtų, kad žmogus gali skraidyti! Dargi be sparnų! Man teko girdėti, kad prieš porą dešimtmečių Ulmo mieste vienas siuvėjas panūdo nuskristi nuo bažnyčios varpinės – ir tam tikslui buvo pasidirbinęs sparnus, – bet vis dėlto nupuolęs užsimušė! Apie tai net daina sudėta:

Muškite smarkiau dar varpą.

Va kaip melas žmogų trempia!

Juk žmogus ne kokia varna –

Ir skraidyti jam nelemta.

Tuomet trys poros batų nutrepsėjo toliau, ir Palas išėjo iš užvarčio.

Ant pagrindinių Olevistės durų kabojo pusės pūdo spyna. Gatvėje stovėjo pustuzinis žmonių ir užvertę smakrus spoksojo į dangų. Viršutinė bokšto šalmo anga buvo atverta, iš jos tįsojo lynas, tiesus kaip styga, ir svaiginančiame aukštyje dingo už stogų kitapus gatvės. Kažkas paklebeno mažus vartelius kiemo tvoroje, supančioje bažnyčią. Varteliai buvo užrakinti. Palas pasuko į gretimą gatvę, pro grūdų pirklio Hanemano namo arką smuko į galinį kiemą ir ėmė ropštis ant sukrautos

palei mūrą, peržiem iš vieno galo gerokai nusėdusios malkų rietuvės. Įpusėjus kelią, kai kurios beržinės malkos nuo vaikino svorio trinkėdamos nusirito žemyn ir visa rietuvė ėmė lengvai suptis. Palas išsigandęs prisišliejo prie malkų galų ir pajuto, kaip malkos daužosi jam į šonkaulius. Paskui apdairiai prisitraukė ant rietuvės ir pažvelgė per mūrą.

Tiesiai priešais jį, kitapus tvoros, kūpsojo didžiulis dviejų kinkinių vežimas su brezentiniu stogu, dvejetas iškinkytų arklių stovėjo pririšti prie stulpelio, jiems ant snukių buvo užmautos abrakinės. Vidury kiemo triušinėjo ketvertas: du vyresni ūsuočiai ir pora merginų. Visi tamsaus gymio kaip čigonai, greičiausiai vaidijosi. Seniai kalbėjo keistu, sykį dusliu, sykį šaižiu balsu ir mataškavo rankomis, lyg būtų uodegon įkirpti. Merginos atsakinėjo priešgyniaudamos jiems kažkokia keista paukščių kalba. Visi dėvėjo palaidus margus drabužius ir vis rodė tai į vežimą, tai į praviras galines bažnyčios duris. Per kelis žingsnius nuo jų stovėjo du juodbruvi, bet aki-vaizdžiai išbalę vaikinukai, primarijų ar sekundarijų amžiaus; abudu tokie panašūs, kad Palas net užsimerkė ir vėl dirstelėjo, bet iš tikro vaikinių buvo ne vienas, o dvejetas. Tačiau tuodu tylėjo, tik susiėmę už rankų spoksojo žemėn. Tada furgonas susiūbavo ir iš jo ant grindinio dribtelėjo be galo stora čigonė, persimetusi per ranką šūsnį neregėtų raudonų, baltų ir aukšinių skarmalų. Ji sučerškė ginčininkams lyg ir taip: „Kokios mandruolės, oi...“, nusviedė margaspalvius skudurus vienam seniui, sudavė abiem merginom po antausį, nuėjo prie vaikinių, stabtelėjo prie jų keistai nuščiuvusi, peržegnojo kiekvieną, paskui įstūmė visus pro bažnyčios duris ir užvėrė jas už savęs.

* Tai buvo itališkas keiksmazodis: „Porca Madonna, voi...“

Palas mikliai užsiropštė nuo rietuvės ant tvoros mūro ir, į jo pakraštį susidraskęs rankas, pakibo anapus tvoros. Labiau pasitempęs kojų pirštais apčiuopė spyruokliuojančio furgono stogo grebėstą. Staiga jo koja nuslydo nuo grebėsto ir nūgrimzdo į minkštą pusiau įtemptą brezentą. Palas visu svoriu nuvirto ant lankstaus grebėsto, nes antra koja atsidūrė kitoje pusėje, ir ant užpakalio nuslydo grebėsto lanku žemyn, – tarp sėdmenų tarsi ugnim perliejo. Nusileido ant kiemo grindinio, ištiestomis kojomis, bet atsitrenkęs akimirksnį apsvaigo. Jam šleptelėjus iš furgono niekas nė krepšt, tad po minutėlės jis atsistojo šalia didelių ratų su priskretusiais purvo gurgulais ir nubėgo prie bažnyčios durų. Jeigu senė užrakino jas iš vidaus, jam nepavyko... Tačiau, nuspaudus rankeną, durys be garso prasivėrė, ir Palas kaipmat uždarė jas už savęs.

Jisai stovėjo bokšto papėdės sodriame santėmyje ir dėl visa ko persižegnojo ton pusėn, kur toli, už kolonų, spalvotuose šviesos pluoštuose spindėjo paaukuoti angelai – altoriaus sargybiniai. Dar dirščiodamas per petį jis žengtelėjo dešinėn: ten buvo mažos durelės, vedančios į varpinės laiptus, žemos net Palui įeiti stačiomis. Po trečio žingsnio netikėtai stabtelėjo, nes, užuot atsistojęs ant grindų plokštės, pataikė į kažką minkšto. Atsigręžęs prispaudė kumštį prie lūpų, kad nešuktelėtų: jo dešinė koja užmynė storos čigonės sijono padurką. Senoji klūpojo ant grindų tarp jo ir laiptų durelių, laimei, veidu į duris ir nugara į Palą, ji meldėsi. Jos pakaušis su juodų plaukų kuokštais lingavo į vos girdimo šnabždesio taktą, o nugarą – toji prisiekusi popiežiaus sekėja – buvo atsukusi į altorių. Palas ilgėliau sulaikė kvapą. Paskui tylutėliai pakėlė koją nuo senės sijono ir ėmė šonu, colis po colio, sėlinti prie durelių. Jam neblogai sekėsi. Viena akimi jis stebėjo čigonę,

kita – didelį geležinį raktą durelių spynoje, atsargiai suėmė raktą ir timpltelėjo. Durys atsivėrė gana lengvai, bet baisiai sugergždė. Tuščioje bokšto papėdėje nuaidėjo tartum timpos akmeniu kliudytos žuvėdros klyksmas. Senė neįprastai vikriai pašoko ir norėjo čiupti Palą už skverno. Palas šoko pro duris kone tamson ir, čiuopdamas rankomis mūrą, siaurais įvijais laipteliais puolė aukštyn. Valandėlę jį dar vijosi šaižus senės riksmas, bet staiga nutilo. Dar gerą galą Palas bėgo laiptais aukštyn, sustojęs kvėptelėti prie siauros lango angos. Vargu ta bobšė ims kartis paskui jį tokiais laiptais...

Jis pažvelgė pro langą ir per balandžių išmatomis dvokiantį skersvėjį nosies aukštyje išvydo raudonus namų stogus, o viršum stogų Epingo bokšto pilką pakaušį ir apsamanojusią akmeninę skrybėlę. Tačiau stebuklingas lynas, viršutiniame lango kampe nusidriekęs skersai dangų, nė per plauką nepriartėjo.

Įviji laiptai baigėsi ir toliau ėjo negrabios klintinės pakopos, gana stačios. Jis visai negirdėjo einančiųjų pirma jo žingsnių, bet jie turėjo būti kažkur tenai. Nuo jų reikia laikytis atstu. Čia vėl prasidėjo įviji laiptai, jų galo nebuvo matyti. Staiga Palas prisišliejo nugara prie sienos: iš viršaus vis labiau artėjo neaiškus šurmulyš, jis ėjo vis stipryn ir artyn, Palo galva vėl susmego į pečius. Keista, kad jo dugninė nejautė nuo sienos jokių atgarsių. Tačiau triukšmas vis stiprėjo keldamas siaubą, ir tada it vėjo gūsis nusklendė virš Palo. Dešimčia žingsnių žemiau, įskvirbusioje pro langą šviesos dėmėje, sklęsdamas žemyn sužvilgo pabaidytas balandis...

Kažkur dar aukščiau šoninis perėjimas vedė į nežinomą tamsą viršum skliautų, kur vėl ulbėjo balandžiai, ir ten, ko gero, buvo storų rąstų statinys kaip laivo skulptūra, ant jo kabėjo varpai. Kiek aukščiau laiptai įsiliejo į patalpą su dviem

jau erdvesniais langais, kurios kertėje kūpsojo pelenų krūva su pusdegėmis malkomis, turbūt likusiomis nuo sargo kadaise kūrto laužo. Nes iš šių langų kaip ant delno buvo matyti miesto dalis prie jūros, įlanka su Paljasaro, Nairisaro bei Salmėsaro salomis. Namų guriniai jau smygsojo gana žemai, tačiau stebuklingasis lynas, regis, kabojo dangaus mėlynėje vis tokia pat nepasiekiamame aukštyje.

Palas toliau kopė įvijais laiptais ir priėjo kvadratinį erdvų kaip menė kambarį. Per plyšius tarp lentų, kuriomis buvo užkalti kelių sieksnių dydžio langai, iš visur skverbėsi spindulėliai šviesos. Nors akmens mūras tęsėsi dar per du aukštus, nuo čia prasidėjo prie sienų inkarais pritvirtintas medinis statinys ir aukštyn vedė jau mediniai laiptai. Buvusį pirmiau vėsų orą pakeitė šiltesnis. Aukštai prietemoje pro dulkėtą bokšto vidurių keistą rąstų raizginį tvoskė įšilusio saulėje švininio šalmo rūgštokas kvapas. Ir tuomet prasidėjo pats pilkas švino šalmas. Aukštus skyrė poros sieksnių tarpai. Jie ilgainiui siaurėjo, keistas rąstų voratinklis laikėsi ant didžiulės ašies it milžiniškos eglės kamienas, tik dešimteriopai galingesnis už eglės, kuri augo Kurgloje prie bočelio vartų.

Palas ėmė skaičiuoti kone tamsius šalmo aukštus. Penktoje aukšte pamatė pirmąją šalmo angą. Rotušei įsakius visos šalmo angos šiandien buvo atvertos – kad bokšto laiptuose būtų nors mažumėlę šviesiau, ir lyno šokėjai, laipiodami aukštyn žemyn su savo žvakėmis ar šviestuvais, galiausiai nesupleškintų bokšto.

Beveik žmogaus ūgio akinamai žydra anga prasidėjo tiesiog nuo grindų. Paleidęs laiptų turėklą Palas puolė tenai – ir staiga erdvė, kurion jis dirstelėjo, prislėgusi privertė jį kristi ant keturių! Jisai nuleido nosį prie pat grindų, užsimerkė ir

pamanė: „Velniškai gerai, kad Mertenas jo čia nemato, o kažkur ten už šilingą mojuoja rausvai auksine skrybėle...“

Kai jis atsimerkė ir vėl išdrįso pažvelgti į toli, pirmiausia giedriame danguje virš ribuliuojančios jūros išvydo rudą dūmų debesį, paskui tamsėjančius Kopljo miškus, iš kurių kilo dūmas (plytinė jau šiais metais pradėjo tenai dūmyti), toliau už miesto žaliuojančias pievas ir pilkus priemiesčio namų gurinius su juoduojančiomis daržų dėmėmis. Gerokai arčiau nei namai šiapus tamsėjo smėlėtas Lynininkų kalvos šlaitas, nusėtas žmonių ir skruzdžių, subėgusių prie medaus korio, o vidury to knibždėlyno švietė virvėmis apjuostas tuščias smėlio ratas. Ligi jo buvo daugiau kaip trys šimtai sieksnių. Rato viduryje nuo įkalto žemėn neaukšto stulpo į orą kilo stebuklingasis lynas. Nuo ten, tiesus kaip sugautas saulės spindulys, jis driekėsi virš pievų juostos ir miestą supančio griovio, o tarp Platės ir Epingo bokštų – viršum miesto mūro. Tenai lynas siekė jau per šimto penkiasdešimties sieksnių aukštį. Viršum kiemų prie miesto sienos buvo aukščiau už Palo akiratį ir artėdamas tarsi šovė aukštyn į dangaus žydrumą. Palas abiem rankomis nusitvėrė angos kraštų ir atsargiai atsistojo. Tuomet kiek įstengdamas išsikišo pro liuką, užvertė galvą ir pažvelgė aukštyn. Į viršų siaurėjančiame metaliniame šalme viena viršum kitos žiojėjo šešetas atvirų angų. Ligi aukščiausios, tos, kurioje dingo stebuklingasis lynas, iš čia kilo dar dvidešimt penki tarpaukščiai. Palas, mokėjęs gerai skaičiuoti, suvokė tat akivaizdžiai aiškiai. Bet vos tik nuleido žvilgsnį žemyn, jam pasivaideno, kad baisingas bokšto šuolis aukštyn ir žiojėjanti apačioje praraja susilieja į vieną svaiginančią jūros spalvos srovę, kuri per jo paties tuščius vidurius srūva žemyn žemyn žemyn ir stengiasi jį nusitempti kartu.